

Kırsal Turizm Odaklı Sürdürülebilir Gelişme Stratejilerinin Tespit Edilmesi: Kilistra Örneği

Determination of Sustainable Development Strategies Focused on Rural Tourism, Kilistra Sample

Elif GÜNDÜZ^{ID}

Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık
ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge
Planlama, Bölümü, Konya, Türkiye

Öz

Sürdürülebilir bir kırsal canlanma/kalkınma için farklı ihtiyaçları doğru tanımlamak gerekir. Turizm, kırsal bölgelerin kalkınmasına imkân verse de turizmin ve kaynakların sürdürülebilirliği için bölgesel bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirir. Turizm ekseninde geliştirilecek kırsal kalkınma stratejilerinin yerel özgün kimlikle uyumlu olması ve yaşanması muhtemel sorunlara doğrudan çözüm getirebilecek içerikte olması gereklidir. Bu stratejilere yönelik kriterlerin belirlenmesiyle, turizm gelişiminin dinamik sürecinde ortaya çıkabilecek farklı durumlara yönelik sorgulamalar daha kolaylıkla yapılabilmektedir. Bu çalışmada Konya-Meram Kilistra ve çevresi örnek alanı özelinde kapsamlı fiziksel, sosyal, ekonomik, tarihi araştırmalar ve tespitler yapılmış ve temel faktörlere uygun olacak biçimde alt ölçütlerle detaylandırılan turizm eksenli kırsal alan geliştirme stratejileri Analitik Hiyerarşi Sistemi (AHS) kullanılarak değerlendirilmiştir. Turizm gelişimi ve kırsal canlanmayı konu alan bir planlama sürecinde en doğru seçeneğin ortaya konulması hedeflenmiştir. Sonuçlardan yola çıkılarak oluşturulacak müdahaleler; bölge bütününde ekonomik ve sosyal canlanmayı sağlayabilecek, kırsal dokunun korunması, bölgede yaşanabilirlik düzeyinin artırılması, cazibe noktaları haline getirilmesi ve koruma kullanma koşullarını düzenlemeye yönelik değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal alan, turizm eksenli kalkınma, sürdürülebilirlik, bütünlük planlama, AHS

ABSTRACT

Identifying different needs correctly for a sustainable rural revival/development is necessary. Although tourism allows the reconstruction of rural areas, it requires a zonal approach for the sustainability of tourism and resources. The rural development strategies to be built up on the tourism axis must be harmonious with the local genuine identity and have content that can directly solve the problems that are likely to occur. By identifying the criteria for these strategies, the questioning about different conditions that may emerge in the dynamic process of tourism development can be fulfilled more easily. In this study, comprehensive physical, social, economic, and historical research and determinations were put forward in Konya-Meram Kilistra and the surrounding sample area, and tourism-oriented rural area development strategies detailed with sub-criteria in accordance with the basic factors were evaluated using Analytic Hierarchy Process (AHP). It is aimed to ascertain the most appropriate option in a planning process related to tourism development and rural revival. Interventions to be planned based on the results will provide economic and social revitalization in the entire region, enable the evaluation of the preservation of rural integrity, increase the level of livability in the region, make the region a center of attraction, and regulate the terms of use and protection.

Keywords: Rural area, tourism oriented development, sustainability, integrated planning, AHP

Geliş Tarihi/Received: 19.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 17.06.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.03.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Elif GÜNDÜZ

E-mail: egunduz@ktun.edu.tr

Cite this article as: Gündüz, E. (2023).

Determination of sustainable development strategies focused on rural tourism, kilistra sample. *PLANARCH - Design and Planning Research*, 7(1), 8-18.

Giriş

Dünyadaki ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimlere paralel olarak alışkanlıklar, yaşam biçimleri ve mekânsal tercihler değişmektedir. Küreselleşme ve yaşam biçimlerinin değişimine yönelik gelişen akımlar, turizm ve göç olguları üzerinde etkili olarak, geçici, döngüsel veya kalıcı bir göç yaratabilmekte ve turizme yönelik talebin artmasında etkili olabilmektedir. Covid-19 salgını da bu değişikliklerde çok önemli bir kırılma noktası olmuş ve insanlığın tüm normalinin değişmesine sebep olmuştur. Tüm dünyada hayat hızını ve dokusunu değiştiren bu salgın, süregelen alışkanlıklarda önemli değişimleri ve yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Şehircilik anlayışı, yaşamdan beklentiler, yoğunluk, tatil ve turizm kavramları insanları, bir süre sonra dijital ortamlardan erişebildiği her türlü ortamdan uzaklaşmak ve daha fazla doğayla bütünleşebilecekleri ve toplu alanlardan soyutlanabilecekleri faaliyetler ve turizm çeşitleri arayışına itmiştir. Bu süreç de uzun süre göz ardı edilen kır kavramını yeniden gündeme getirmiş, kentin yoğun yaşam alanlarından ve alışkanlıklarından kurtulma fikri kır üzerinden anlam kazanmıştır. Salgının yayılımını geciktirmek ve önlemek için alınan tedbirler, sosyal mesafe kavramı, açık havaya ve parklara, bahçelere, toprağa duyulan özlem kırsal alanı yeniden yaşamın şekillenebileceği bir fırsat alanı olarak değerlendirilmek üzere parlatmıştır.

Pandeminin toplumlar üzerinde bıraktığı etkiler göz önüne alındığında, değişen talepler doğrultusunda hem kentlerin hem de geçmişte nüfus kaybeden kırsal alanların yeniden yaşanabilir yerler hale gelebilmesi için düzenlemelere muhtaç olduğu görülmektedir. Toplumların ya da kentlerin doğal afetlere, çevresel, ekonomik ya da toplumsal değişikliklere, salgın hastalıklar gibi risklere hazırlıklı olma, bunlara cevap verme ve uyum sağlama kapasitesini geliştirmek, problemler karşısında çözüm odaklı ve akılcı bir disiplin olan planlamanın görevidir (Lai ve ark., 2020). Planlama eliyle yapılacak değişiklikler, toplumsal beklentileri karşılamaya yönelik ilerleyerek kentlerin ve kırsalın geleceğini olumlu anlamda şekillendirebilecektir. Dolayısıyla kırsal alanların sahip olduğu fırsatları değerlendirerek kalkınması, yeniden yaşanabilir yerler olması ve canlanması açısından seçenekler sunacaktır. Planlama disiplininin, bu gelişmeleri kullanarak krizleri fırsata çevirme, mekânsal ve sektörel etkileri daha yaşanabilir kentler ve kalkınan kırsal alanların oluşturulmasına öncülük etmesi beklenmektedir.

Kırsal kalkınmada ilk akla gelen her ne kadar tarım ve tarıma dayalı ekonomik faaliyetler olsa da, en kuvvetli araç yereldeki kaynakları kullanarak farklı ürünler oluşturmaktır. Kırsal yerleşmelerin gelişme stratejileri günümüzde çoğunlukla sahip oldukları yerel kaynakların turizm ekseninde değerlendirilmesiyle gündeme gelmektedir. Kırsal alanlarda turizmin iki temel özelliği vardır. Kırsal yaşayanlara iş imkânı sağlar. Kırsal kaynakların, altyapının geri dönüşümü ve yeniden kullanılmasını sağlar. Turizm, geleneksel endüstrilerden üretim ve tüketim anlamında farklılaşmaktadır. Doğal özellikler önceliğinde geliştiği düşünülse de sahip olduğu çevrenin tüm kaynaklarını kullanır. Kırsal alanlarda yapılacak turizm geliştirme planlarının, her bir yerleşimin sahip olduğu arazi ve toprak yapısı, bunu şekillendiren bilgi birikimi ve davranış şekli açısından eşsiz olduğunu incelemesi ve sahip olduğu özellikleri gelişen çağda günlük yaşama adapte edip, katma değer yaratması, sosyal dayanışmayı gözetmesi, ekolojik sorumluluğu üstlenmesi ve yaşam kalitesini artırmayı hedeflemesi beklenir (Clarke & Chabrel, 2007; Eceral & Özmen, 2009; Ögdül ve ark., 2018). Bu da yere özgü stratejik bir planlama ve tasarım anlayışını

beraberinde getirmektedir. Turizm ekseninde geliştirilecek kırsal kalkınma stratejilerinin yerel özgün kimlikle uyumlu olması ve yaşanması muhtemel sorunlara doğrudan çözüm getirebilecek içerikte olması gereklidir. Buradan hareketle, kırsal kültürel mirasa sahip Kilistra çalışma alanı özelinde bu makale turizm potansiyeline sahip kırsal alanların kullanılma stratejilerinde neler göz önünde bulundurulmalıdır temel sorusuna yanıt aramaktadır.

Kırsal alanlarda turizm eksenli kalkınma konusundaki sorunlar ve çözümleri konusunda alınması gereken kararlara bütüncül yaklaşılması düşüncesinden hareketle, bu çalışmada Konya-Merem Kilistra ve çevresi örnek alanı özelinde kapsamlı fiziksel, sosyal, ekonomik, tarihi araştırmalar ve tespitler yapılmış ve çözüm önerileri getirilmiştir. Söz edilen örnek alan içinde nitelikleri açısından farklı karakteristiklerde turizm önceliklerinin olduğu görülmüştür. Çalışmada, temel faktörlere uygun olacak biçimde alt ölçütlerle detaylandırılan turizm eksenli kırsal alan geliştirme potansiyeli Analitik Hiyerarşi Sistemi (AHS) kullanılarak değerlendirilmiştir. Böylece çalışma alanına ilişkin stratejik kararlarının geliştirilmesi, yerel dinamiklerin ele alınabilmesi ve bu yerel özgün değerlere yönelik çeşitlendirilmiş strateji, hedef ve eylem biçimlerine belirlenmesine olanak sağlayacaktır.

Literatür Araştırması ve Çalışmanın Literatürle İlişkisi

Konuyla ilgili temel literatüre yönelik yapılan incelemede, kırsal kalkınma arayışlarında turizm stratejilerinin geliştirilmesinde niceliksel ve niteliksel faktörleri kapsayan çalışmalar ele alınmış, araştırmanın incelenen literatürle ilgisi kurulmuştur.

Kırsal Alanların Kalkınmasında Turizm Potansiyeli, Turizm Geliştirilmesi ve Uygulanmasına Yönelik Nicel ve Nitel Yaklaşımlar

Kırsal alanların kalkınmasına ilişkin planlama çalışmalarında sadece mevcut fiziksel yapıyla değil, sahip oldukları özgün ekonomik, kültürel ve sosyal dokuya ilişkin kararları içermesi gereği üzerinde durulmaktadır (Gülümser ve ark., 2010). Bu kapsamda kırsal alanların sahip oldukları özgün doğal, kültürel ve sosyal yapılarıyla kalkınma odaklı turizm gelişimi yaklaşımlarında temel sorulardan birisi alanın maruz kalacağı gelişim baskısına karşı nasıl önlemler alınacağı oluşturmaktadır. Bu ele alışlar; Candia ve ark. (2021)'nin öne sürdüğü biçimde doğal ve kültürel kaynaklara olan baskının azaltılması ve taşıma kapasitesinin aşılması; Turnrock (2002)'in kaynakları koruma ve kaynaklara olası baskı ilişkisinde dengenin sağlanabilmesi konusunda ya da Sun (2020)'in örneklendirdiği gibi baskıya maruz kalmış ve niteliklerini büyük çapta yitirmiş alanlarda yapılabilecek müdahalelerin olasılığı üzerine odaklanabilmektedir.

Kırsal alanlarda turizm odaklı kalkınma uygulamalarına yönelik alternatifler, canlandırma politika ve arayışları ile ilgili çalışmalar daha kapsamlı bir çerçevede aşağıda sıralanan grupta yapılabilir:

- Kırsal alanların bütünlük bakışıyla yönetilmesi/korunması/planlanmasının gerekliliği (Ceylan & Somuncu, 2018; Clark & Chabrel, 2007; Uslu & Kiper, 2006)
- Alan kullanıcıları ve turistlerin yararını gözetecek katılımcı tekniklerin (Cengiz & Akkuş, 2012; Hasse, 2003) ve çoğulcu planlama (Miskowiak, 2004; Timothy, 1999) yaklaşımlarının kullanılması
- Uzlaşma, sosyal ve ekonomik boyutlar ve yerel değerlerin (toplumsal, kültürel, psikolojik) turizme entegrasyonu (Wilson ve ark., 2001; Weaver ve ark., 2020; Tan ve ark., 2018)

- Kırsal alanlarda doğal, kültürel, ekonomik ve tarihi boyutları bir arada alarak (Carneiro ve ark., 2015) yaşam standartlarını iyileştirmeyi-sürdürmeyi hedefleyen (Eceral & Özmen, 2009; Podovac ve ark. 2019; Temiz & Yenigül, 2021), koruma kullanma, yeniden canlandırma birlikteliği temeline dayanan kırsal canlanma ve sürdürülebilir kırsal canlanma (Ayhan ve ark., 2020; Kubickova & Campbell, 2020) gibi yaklaşımlar ve
- Turizm geliştirme kavramsal altyapısının (Weaver, 2006) ve CBS sistemlerinin (Hasse, 2003; Kaptan ve ark., 2020, Kiper & Aslan, 2007) oluşturulmasıdır.

Çalışmanın İncelenen Yazınla İlişkisi

Kilistra ve yakın çevresine ilişkin literatür araştırmaları incelendiğinde etnografyası, folklorü, kültür varlıklarını, jeolojik yapı özelliklerini (Boran ve ark, 2014; Bozdağ, 2022; Gürbüz, 2006; Mimiroğlu, 2015) ve mekânsal gelişimini tespiti yönelik (Aritan, 2010), alandaki mimari analizler ve değerlendirmeleri içeren (Aydın, 2007; Oktaç & Tosunlar, 2014), bölgenin inanç ve kültür turizmi bakımından önemi ve potansiyelini konu alan (Sandıkçı, 2017; Tapur, 2009; Berk ve ark., 2011; Karaman ve Aylan, 2012), yerli halkın turizme bakış açısını değerlendiren (Gündüz, 2018; Gündüz, 2021) ve sahip olduğu kültürel miras değerlerini yönetim planı çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlayan (Bülbül Bahtiyar & Dişli, 2020) araştırmalar bulunmaktadır.

Bu çalışmada, kırsal alanlarda turizm planlamasına bütünlük bir tutumla yaklaşmak gerekliliğinden hareketle, karar alma süreçlerinde niteliksel ve niceliksel kriterlerle bir arada kullanan analitik modellere ilişkin literatür bir arada değerlendirilmiştir. Bu sebeple; kırsal turizm potansiyeline sahip bir alanda, kapsayıcı ve somut planlama örneğinin ortaya konulabilmesi için analitik bir modelin alt faktörleriyle ve bunların tanımlı ölçümleriyle test edilmesi çalışma konusu olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, Kilistra örnek alanında gerçekleştirilen bu çalışma ile yerleşmelerin fiziksel, kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerini sürdürülebilirlik ilkeleleriyle sınıflayan ve benzer kırsal alanlarda kullanımı kolaylaştıracak şekilde detaylandırılan ölçümler tanımlanmıştır. Birinci bölümde açıklandığı gibi Kilistra kapsamında yapılan analizlerle alanın korunması için gerekli stratejiler tanımlanmıştır. Bu sayede kırsal alanların günümüzde maruz kaldığı kente göç etkisi ile ortaya çıkan ekonomik değer kayıplarının giderilebilmesi ve turizm gelişimi sonucunda şekillenen yeni fiziksel, sosyo-ekonomik yapının

kaynak kullanımı ve rehabilitasyonu için önceliklerin belirlenmesi kolaylaşacaktır.

Çalışma Alanı

Kilistra genel yapısı itibarıyla, kırsal yerleşme özelliği göstermektedir. Kilistra Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu'nda (KKAİP), Konya kent merkezine yakınlığı ve kentle kurduğu ilişki sebebiyle yerleşmede yaşayan nüfusun zamanla azaldığı belirtilmektedir (KKAİP, 2017). Köyde yaşayan halk ne yazık ki yoksulluktan ve köydeki imkânsızlıktan yakınmaktadır. Geçmiş dönemlerde 400-500 hanelik bir köy olduğu bilinen Kilistra'nın günümüzde hane sayısı 80-100'e kadar düşmüştür. Eskiden civar köylerin merkezi durumunda olan, 4-5 bakkal dükkânı ve görkemli yaşamı ile tanınan Kilistra, İzmir, İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerin yanında Konya kentine de göç vermiştir. Göçlerin sebepleri ekonomik şartların elverişsizliği ve miras yoluyla toprakların bölünmesidir. Kilistra geçmişten bu yana, nüfusunda önemli değişikliklere sebep olacak boyutlarda göç almamıştır. Çalışmaya konu olan Kilistra Mahallesi'nin bağlı olduğu Meram İlçesi sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından TR52 Bölgesi içinde 2. sırada yer almaktadır. Nüfus gelişimi incelendiğinde; 1990 yılında 696 kişi olan nüfusun, 26 yıllık dönemde azalma eğilimi göstererek 2016 yılında 536 kişiye düştüğü görülmektedir. Yerleşmede nüfus gelişimi durağan olduğundan mekânsal olarak da gelişme alanlarına ihtiyaç duyulmamaktadır. Çevresindeki doğal eşikler ve arkeolojik ve doğal sit alanları yerleşmenin mekânsal gelişmesini engelleyici faktörler olarak belirtilmiştir (KKAİP, 2017).

Tarım ve hayvancılık dışında bir ekonomik faaliyet (hizmetler, sanayi vb) görülmemektedir. Temel geçim kaynağı tarım ve emekli ve işçi maaşına bağlı ücret gelirleridir. Kırsal bir yaşam hâkimdir. Tarımsal ürünlerde kabak ve üzüm öne çıkmakta, hayvancılıkta ise çoğunlukla küçükbaş hayvancılık görülmektedir. Hayvansal üretim ancak hanelerin kendi ihtiyaçlarını sağlayabilecek kapasitededir. Günlük ihtiyaçların sağlanabileceği bakkal dükkânı haricinde ticari bir işletme bulunmamaktadır. İstatistiksel olarak işsiz statüsünde oranın az olması tarımsal faaliyetlerle ilişkilendirilmiştir. Çalışan kesimin büyük bir oranı Konya merkezde işçilik yapmaktadır (KKAİP, 2017).

Ekonomik açıdan geri kalmış olan Kilistra, doğal yapı ile insan etkileşimi sonucu ortaya çıkan taş mimarisinin (Resim 1 ve 2)

Resim 1.

Jeolojik oluşumların şekillendirdiği peyzaj (Gündüz, 2021).

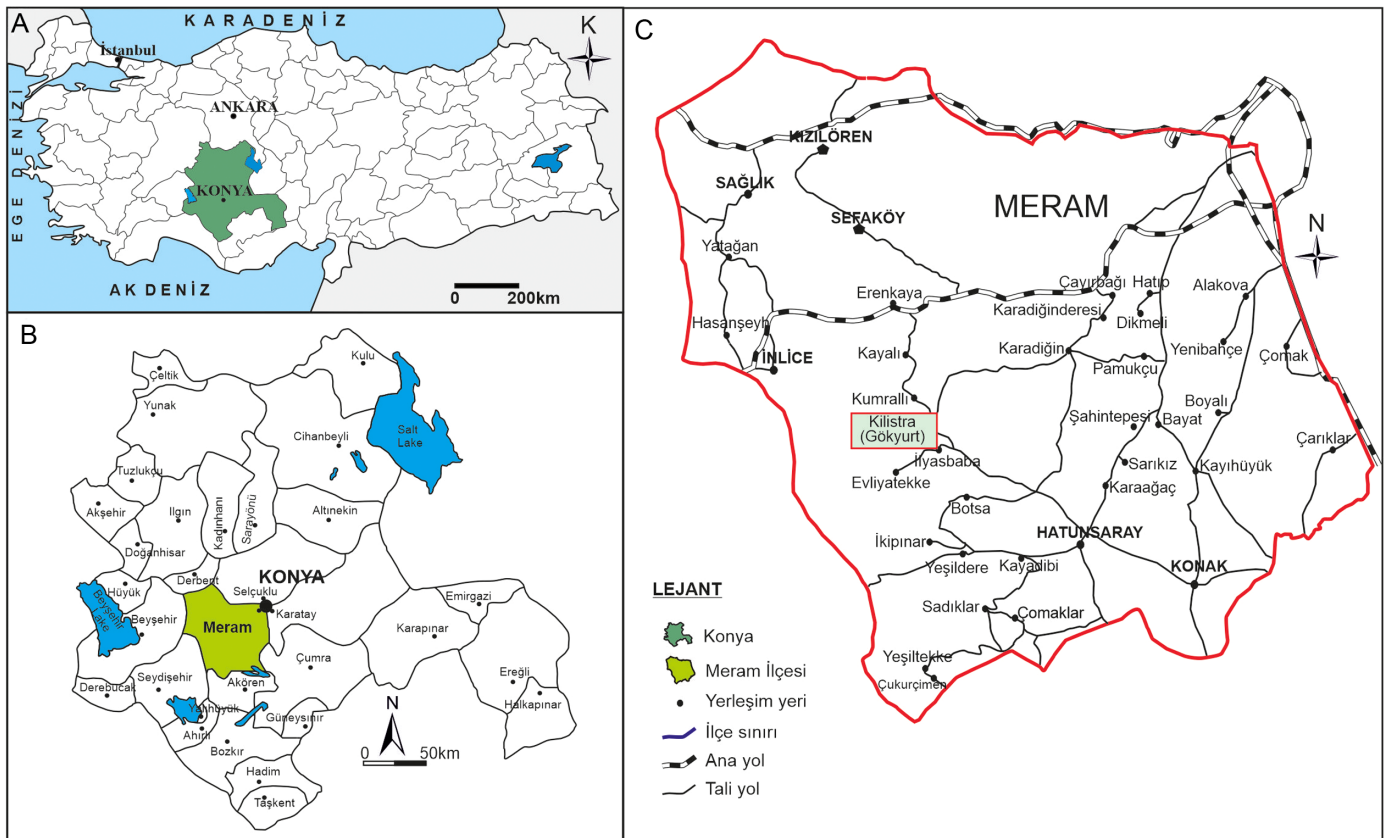

Resim 2.
Geleneksel kırsal mimari doku (Yazara ait, 2021).

benzersiz dini ve geleneksel yapılarını barındıran, özel bir “kültürel peyzaj alanı” olarak bilinmektedir. Köyün sahip olduğu kültürel miras zenginliğinin turizm alanında değerlendirilmesiyle ekonomiye büyük katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Bununla ilgili turizm girişimcileri tarafından kısa ve orta vadeli yatırımlar planlanmaktadır.

Konumu, Tarihsel Gelişimi ve Turizm Potansiyeli

Kilistra, Konya—Antalya karayoluna 14 km, Konya Havalimanına yaklaşık 70 km, Konya Tren garına ise yaklaşık 45 uzaklıkta bulunan, merkez Meram ilçesine bağlı bir kırsal bir mahalle yerleşimidir (Resim 3). 6360 sayılı kanunla birlikte köy tüzel kişiliği kaldırılarak mahalle olmuştur. Yerleşmenin bulunduğu bölge, başlangıcı eski

Resim 3.
Yerleşmenin konumu.

Resim 5.
Hav Kilise ve yakın çevresi (URL 1).

yayılması için çalışan havarilerden biri olan St. Paul'un Hristiyanlığın ilk yıllarında baskılardan kaçarak geldiği bölgelerden biri olan (Hatunsaray) Lystra'ya yakınlığı ile önem kazanan bir yerleşme olmuştur. Hristiyanlık açısından önemli bir merkez olma özelliği, özgün arkeolojik kalıntıları (Resim 5), doğal bitki örtüsü ve peyzaj değerleri sayesinde kentteki diğer turizm odakları ile günümüzdeki ilişki kurabilme potansiyeline sahiptir. Gerek Konya, gerek ülke ve dünya çapında Ortaçağ arkeolojisinin Türkiye'deki en önemli merkezlerinden biri olarak büyük önem taşımaktadır.

Benimsenen Yaklaşım, Yöntem, Bulgular

Günümüzde Kilistra ve yakın çevresi olarak tanımlanan bölge korunmuş doğal peyzaj, geleneksel kırsal dokusu ile özgün bir yerleşim alanıdır. Çalışmada alanın bütününe yönelik bütüncül çözümler yerleşmenin kırsal karakteri, ekolojik değeri ve sosyal-kültürel değerleri özelinde detaylandırılması kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışma alanında öncelikli stratejilerin belirlenmesinde koruma konusundaki planlama ve üst ölçekli planlama yaklaşımları temel alınmıştır. AHS tekniğine uygun olarak Kilistra'nın doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı kullanım hedefleriyle alakalı olarak temel kriterler olarak tanımlanmış ve temel kriterleri şekillendiren alt kriterler belirlenerek gruplanmıştır. Doğal yapının alt kriterleri jeolojik yapı, manzara, iklim ve peyzaj olarak; kültürel yapının alt kriterleri yapılar, siter ve özgün değerler; sosyo-ekonomik yapının alt kriterleri ise insan kaynakları, altyapı ve farklı sektörler olarak belirlenmiştir. Bu sayede turizm gelişimi ve kırsal canlanmayı konu alan bir planlama sürecinde en doğru seçeneğin ortaya konulması hedeflenmiştir. Temel ve alt kriterler, arazi gözlemleri ve her ölçekteki planlama çalışmaları dikkate alınarak tanımlanmıştır. Bu kriterler AHS tekniği ile gruplandırılmış, kriterlerin ikili karşılaştırmalarının yapılmasıyla planlama stratejilerinin ağırlık puanları belirlenmiştir. Detaylandırılan matris sonuçlarından yola çıkılarak oluşturulacak müdahaleler; bölge bütününde ekonomik ve sosyal canlanmayı sağlayabilecek, kırsal dokunun korunması, bölgede yaşanabilirlik düzeyinin artırılması, cazibe noktaları haline getirilmesi ve koruma kullanma koşullarını düzenlemeye yöneliktir.

Yöntem

Bu makale, literatür incelemesi ve alan araştırması olarak iki aşamalı kurgulanmıştır. Literatür incelemesi kısmı kırsal alanlar ve

sorunları, kırsal kalkınma, turizm odaklı kırsal kalkınma ve turizm stratejilerinin geliştirilmesinde nicel ve nitel ölçütleri içeren yaklaşımlarla ilgili olarak yapılmıştır. Konuyla ilgili çevrimiçi veri tabanları, makaleler, dergiler, kitaplar, tezler incelenmiş ve kısaca özetlenmiştir.

Alan araştırmasında çalışma alanına ilişkin doğal, kültürel ve sosyal yapıyla ilgili bilgiler; arazi çalışması- yerinde incelemeler, gözlem ve tespitlerden, kamu ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan rapor, vb. dokümanlardan elde edilmiştir. Bölgede, geçmiş dönemlerden günümüze değin işlevsel yapı, mekânsal doku özellikleri ile ilgili bilgiler toplanarak alanın mevcut durumu, potansiyelleri fiziksel, ekonomik ve sosyal olarak ortaya konulmuştur. Doğal yapıya ilişkin analizler, fiziksel ve ekonomik yapısına ilişkin tespitler sosyal tespitlerle ilişkilendirilmiştir. Arazi çalışmasında çalışma alanı kapsamında sorumlu/ilgili kurum ve kuruluşlarla (Konya Büyükşehir Belediyesi, Meram Belediyesi, Konya Teknik Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Tarım Müdürlüğü, Tarım Kredi Kooperatifi, Ziraat Odası vb) uzmanlarla (şehir plancısı, mimar, peyzaj mimarı, iç mimar, harita mühendisi, inşaat mühendisi, sanat tarihçisi, jeoloji mühendisi, ziraat mühendisi ve çeşitli meslek grupları) ve yerel halk ile Kilistra'da turizm faaliyetlerine ilişkin stratejiler ve yönelimlerin tespit edilebilmesi, turizm beklentileri, kültürel ve doğal çevreyi koruma anlayışı, kırsal ekonomi ve turizmle ilişkisi, turizmle ilgili mekânsal ve işlevsel değişim ve beklentilerini anlayabilmek amacıyla sözlü görüşmeler yapılmıştır. Bu makale kapsamında yalnızca uzman görüşleri ele alınmıştır. Uzman görüşmeleri çerçevesinde 35 uzman görüşmesi gerçekleştirilmesine rağmen, değerlendirilebilecek anket sayısı 23 ile sınırlı kalmıştır. Bu görüşmelerde, Kilistra'nın turizm planlaması konusunda mutlak koruma, koruma-kullanma ve kullanma olmak üzere 3 strateji ön plana çıkmıştır. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde ise AHS tekniği kullanılmıştır.

1971 yılında Saaty tarafından geliştirilen AHS, çok boyutlu ve çok kriterli karar almayı, objektif ve subjektif faktörleri birleştirme olanağı sağlaması sebebiyle farklı alan disiplinleri tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır (Daşdemir & Güngör, 2002). Sürdürülebilir alan kullanım planlaması için çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan AHP'nin önemi araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır. AHS ile karar sürecinde, nicel (kantitatif) ve nitel (kalitatif) değerler değerlendirilebilmektedir (Yavuz, 2011). AHS tekniği, karar hiyerarşisinin kurulması, karar faktörlerinin ikili karşılaştırması, karar faktörlerinin önceliklendirilmesi ve karar faktörlerinin öncelik değerlerinin belirlenmesini içeren dört basamakta gerçekleştirilir (Daşdemir & Güngör, 2002). İlk basamağı oluşturan karar hiyerarşisinin (kriter, alt kriter, nitelikler ve karar alternatifleri) en üst seviyesinde ana hedef, karar alternatiflerini oluşturan diğer ilgili kriterler ve alt kriterler hiyerarşinin alt seviyelerinde yer alır. İkinci basamakta, aynı hiyerarşik seviyedeki tüm kriterler için ikili karşılaştırma matrisi kullanılır. Böylece her bir öğenin göreceli önemi belirlenir. Karar elemanlarının öncelik değerlerinin birbirine göre ağırlıklandırma kısmında Saaty'nin 1-9 puanlı tercih ölçeğinden yararlanılmaktadır (Tablo 1).

İkili karşılaştırmalar her bir kriterin katkısının bağımsız olarak değerlendirilmesine izin vererek karar verme sürecini basitleştirir. İkili karşılaştırmalardaki matris formatı, $A = [\alpha_{ij}]_{n \times n}$ 'yi aşağıdaki gibi tanımlar:

Tablo 1.
Derecelendirilmiş Tercih Ölçeği

Önem Derecesi	Tanım	Açıklama
1	Eşit Derecede Önemli	Her iki faktör aynı öneme sahiptir.
3	Orta Derecede Önemli	Bir faktör diğerine göre biraz daha önemlidir.
5	Kuvvetli Derecede Önemli	Bir faktör diğerine göre kuvvetle daha önemlidir.
7	Çok Kuvvetli Derecede Önemli	Bir faktör diğerine Mutlak Derecede Önemli göre yüksek derecede kuvvetle tercih edilmelidir.
9	Mutlak Derecede Önemli	Bir faktör diğerine göre çok yüksek derecede önemlidir
2,4,6,8	Ara Değerler	İki faktör arasında küçük farklar olduğunda kullanılır.

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & & & \vdots \\ \vdots & \vdots & & & \vdots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & \dots & a_{nn} \end{bmatrix}$$

A matrisinde tüm i ve j için ve $a_{ii} = 1$ ve $a_{ij} = 1/a_{ji}$ 'yi ifade etmektedir. İkili karşılaştırma matrisleri oluşturulduktan sonra, Saaty'nin özvektör yöntemine göre ağırlıkların vektörü hesaplanır. Üçüncü basamakta, bu özvektör eşitlik 1 ile normalize edilir ve ardından ağırlıklar denklem 2 ile hesaplanır. Normalleştirilmiş özvektörün elemanları kriterlere veya alt kriterlere göre ağırlıklandırılır ve alternatiflere göre derecelendirilir (Bhushan & Rai, 2004).

$$a_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{j=1}^n a_{ij}} \quad (1)$$

$$w_{ij} = \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}}{n} \quad (2)$$

$i, j = 1, 2, 3, \dots, n$

İkili karşılaştırmaların tutarlılığını ölçen tutarlılık indeksi (TI) aşağıdaki formülle hesaplanır (Saaty, 1980):

$$TI = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1} \quad (3)$$

Formülde TI tutarlılık indeksi, n matriste karşılaştırılan öğelerin sayısıdır, λ_{\max} ; matrisin en büyük veya ana özdeğeridir. Bu tutarlılık indeksi bir eşik seviyesine ulaşamazsa, karşılaştırmalar yeniden incelenir. İkili karşılaştırma matrisinin tutarlılığını sağlamak için n 'nin, TO'ya göre uygunluk değeri kontrol edilir. TO katsayıları aşağıdaki eşitliğe göre hesaplanır ve ikili karşılaştırma matrisinin genel tutarlılığını gösteren 0,1'den küçük olmalıdır (Park ve ark., 2011)

$$TO = \frac{TI}{TIO} \quad (4)$$

TIO, matrise bağlı olarak elde edilen tutarlılık indeksinin ortalamasıdır ve farklı n sayıları için TIO değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Son olarak, her bir alternatifin derecelendirmesi için, alt kriterlerin ağırlıkları ile çarpılır ve her bir kriter göre alt seviyeler elde etmek için toplanır. Daha sonra alt seviyeler, kriterlerin ağırlıkları ile çarpılır ve ana seviye elde etmek için toplanır (Bhushan & Rai, 2004).

Bu makalede, Kilistra'da turizm aktivitelerinin kaynaklarına göre değerlendirilmesi, uygun planlama stratejisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma alanının sürdürülebilirliğine yönelik uygun strateji AHS tekniği aracılığıyla saptanmıştır. Araştırmanın yöntemine ait akış şeması Resim 6' da belirtilmektedir.

Bulgular

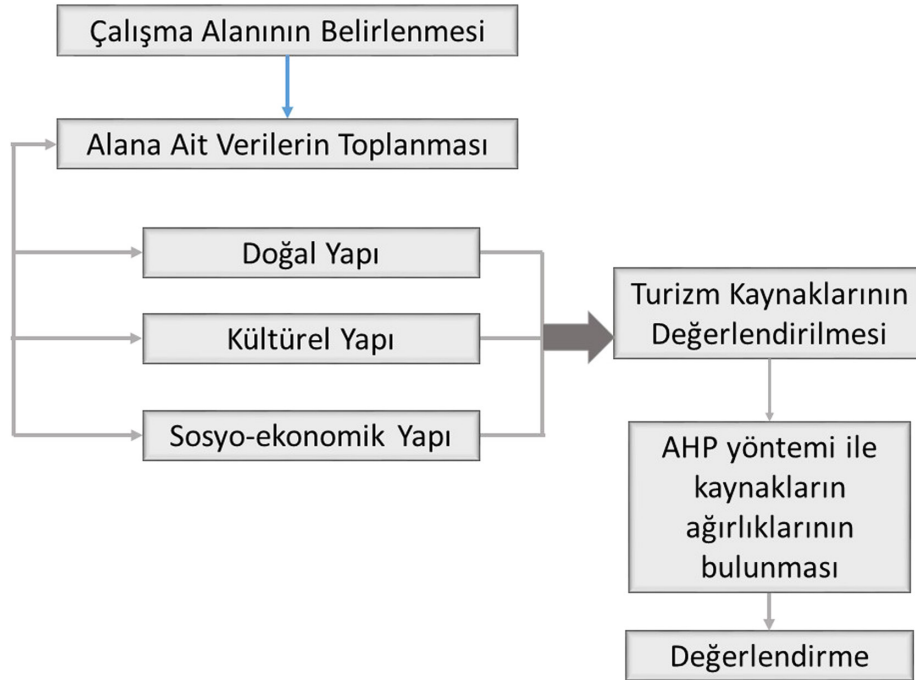
Kilistra için en uygun planlama stratejisini belirleyebilmek amacıyla çalışma alanı ve yakın çevresindeki doğal ve kültürel verilerin ve alanla ilgili diğer çalışmaların değerlendirilmesiyle temel ve alt ölçütler elde edilmiştir. Elde edilen ölçütler arasında AHS karar hiyerarşisi kurulmuştur (Resim 7). Karar hiyerarşisine bağlı olarak ölçütler arasında ikili karşılaştırma yapılmıştır.

Değerlendirme ölçeği temel alınarak temel ve alt ölçütler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2'de belirtilmiştir. Doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik faktörlerin ikili karşılaştırmalarında kültürel faktörlerin en yüksek puanı (0,487), daha sonra doğal faktörlerin ikinci sırayı (0,435), sonuncu sırada ise sosyo-ekonomik faktörlerin (0,078) yer aldığı görülmektedir. En yüksek ağırlığı alan kültürel faktörlerin alt kriterleri arasındaki ikili karşılaştırmada ise en yüksek puanı sitler (0,724), kırsal doku elemanı olan yapılar ise ikinci ağırlıklı puanı almıştır (0,193). Doğal faktörlerin ikili karşılaştırılmasında jeolojik yapı alt kriteri diğer alt kriterlere göre üstünlük göstermektedir (0,569). Sonrasında manzara (0,288), peyzaj (0,101) ve iklim (0,042) gelmektedir. Temel kriterler içinde en düşük ağırlığa sahip olan sosyo-ekonomik faktörlerin (0,078) alt kriterlerinin ikili karşılaştırılmasında elde edilen ağırlık puanlarında altyapı kriteri en yüksek değeri (0,777), insan kaynakları (0,155) ise ikinci sırayı almıştır. Farklı ekonomik sektörlerin ağırlığı ise en düşüktür (0,069).

Doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik faktörlerin kullanılma stratejileri (Mutlak koruma, koruma-kullanma, kullanma) öncelik

Tablo 2.
Tutarlılık İndeks Ortalaması (TIO) (Saaty, 1980)

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
TIO	0	0	0,58	0,90	1,12	1,24	1,32	1,141	1,45	1,49	1,51	1,48	1,56

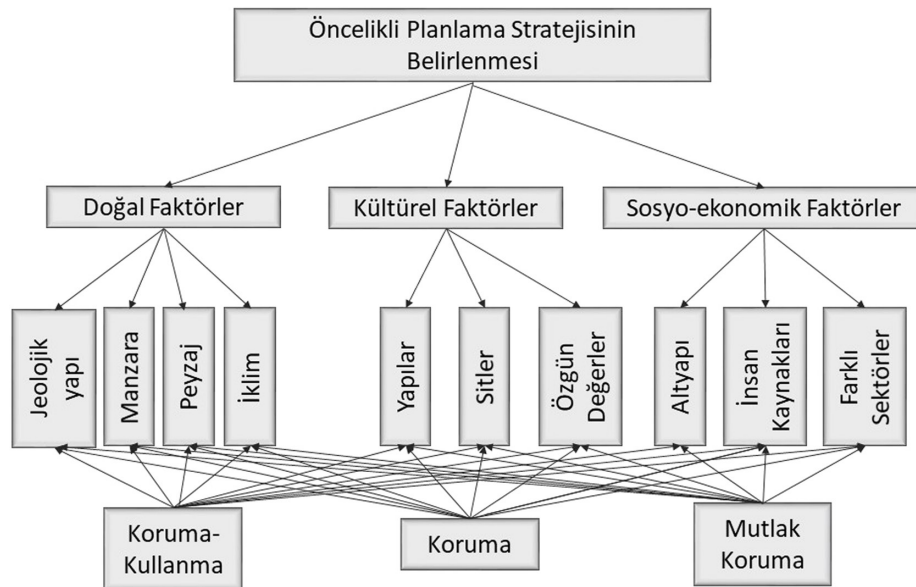

Resim 6.
Akış Şeması.

değerlendirmesinin yapılabilmesi içinde ikili karşılaştırmalar yapılmış ve değerlendirme Tablo 3'de gösterilmiştir. Tüm faktörler (doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik faktörler) için stratejilerin ağırlık puanlarına göre en yüksek puanı koruma-kullanma (0,533), daha sonra kullanma stratejisi (0,301) ve en son mutlak koruma (0,165) almıştır. En yüksek puanı alan koruma-kullanma stratejisi Kilistra ve yakın çevresi turizm eksenli gelişimi için en uygun strateji olarak ortaya çıkmıştır. Kilistra ile ilgili yapılan Koruma Amaçlı İmar Planlaması çalışmalarında da (2017) yerleşmenin koruma ve kullanıma dengesi içinde bir yönetim biçiminin benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Kültürel faktörlere ait stratejilerin ikili karşılaştırmasında, koruma-kullanma stratejisinin en yüksek ağırlık puanına sahip olduğu görülmektedir (0,687). Doğal faktörlere ilişkin stratejilerde de, yine kültürel faktörlerde olduğu gibi koruma kullanma (0,724) stratejisinin en yüksek değeri aldığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik faktörler için stratejilerin ağırlıklarına bakıldığında elde edilen en yüksek değer kullanma stratejisine (0,748) aittir.

Kırsal kalkınmada turizmin ana rolü, Keane (2003)'nin belirttiği gibi sürdürülebilir ekonomik çeşitliliği sağlamak üzere bütüncül yaklaşımın uygulanmasında katalizör görevi yapmasıdır. Bu

Resim 7.
AHS Karar Hiyerarşisi Şeması.

Tablo 3.
Temel Kriterler ve Kriterlerin İkili Karşılaştırması

Hedef	Temel Kriterler	Ağırlık	TO	Kriterler	Ağırlık	TO	Alt Kriterler	Ağırlık	TO	$\Sigma_{Ağırlık}$	
Öncelikli Planlama Stratejisinin Belirlenmesi	Doğal Faktörler	0,435	0,011			0,091	Koruma Kullanma	0,591	0,01	0,146	
				Jeoloji	0,569		Mutlak Koruma	0,334		0,083	
							Kullanma	0,075		0,019	
							Koruma Kullanma	0,735	0,06	0,092	
				Manzara	0,288		Mutlak Koruma	0,199		0,025	
							Kullanma	0,065		0,008	
							Koruma Kullanma	0,748	0,03	0,033	
				Peyzaj	0,101		Mutlak Koruma	0,18		0,008	
							Kullanma	0,071		0,003	
						Koruma Kullanma					
			İklim	0,042		Mutlak Koruma	1		0,018		
						Kullanma					
		Kültürel Faktörler	0,487				0,057	Koruma Kullanma	0,688	0,067	0,065
				Yapılar	0,193		Mutlak Koruma	0,234		0,022	
							Kullanma	0,078		0,007	
							Koruma Kullanma	0,777	0,071	0,274	
				Sitler	0,724		Mutlak Koruma	0,155		0,055	
							Kullanma	0,069		0,024	
							Koruma Kullanma	0,568	0,021	0,023	
					Özgün Değerler	0,083		Mutlak Koruma	0,334		0,014
								Kullanma	0,098		0,004
		Sosyo-Ekonomik Faktörler	0,078				0,071	Koruma Kullanma	0,155	0,071	0,002
				İnsan Kaynakları	0,155		Mutlak Koruma	0,069		0,001	
							Kullanma	0,777		0,009	
						Koruma Kullanma	0,199	0,062	0,012		
			Altyapı	0,777		Mutlak Koruma	0,065		0,004		
						Kullanma	0,735		0,045		
						Koruma Kullanma	0,180	0,025	0,011		
				Farklı Sektörler	0,069		Mutlak Koruma	0,071		0,000	
							Kullanma	0,748		0,004	

başlamda da kırsal alanlara özgünlüğünü veren fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri turizm eksenli kalkınmada bütüncül bir şekilde değerlendirilebilmek amaçlı modeller üretilmiştir. Modellerin hemen hepsinde turizm aktörlerinin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel kaynakları kullanımı konusundaki ilişkinin üretim, tüketim ve etkileri ve örgütsel açıdan ele alındığı görülmektedir (Cawley & Gillmor, 2008)

Özgün kırsal dokuya sahip alanlarının turizm için potansiyel olarak görülmesi, bu alanlarda doğal ve kültürel dokunun tahrip olmasına

ve alan kullanım yoğunluğunun artmasına neden olabilmektedir. Söz konusu bu alanların potansiyel bir kaynak olarak ekonomik katkılar sağlaması üzerine geliştirilen planlama yaklaşımları sürdürülebilirlik kavramı ile ele alındığında güçlü olabilmektedir.

Sürdürülebilir yaklaşımları önemsemeyen kalkınma olgusu, doğal ve kültürel değerler üzerinde olumsuz yönde baskı kurmakta ve sonuçta insanın doğadan elde ettiği faydaların bir süre sonra yok olmasına ya da kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Turizm, kalkınma yaklaşımlarında en kuvvetli araçların başında

Tablo 4.
Stratejilerin AHS ile Sıralanması

Kriter Öncelik değeri	0,487	0,435	0,078	Strateji Skorları	Sıralama
Stratejiler	Doğal Faktörler	Kültürel Faktörler	Sosyo-ekonomik Faktörler		
Mutlak Koruma	0,193	0,232	0,071	0,165	3
Koruma Kullanma	0,724	0,687	0,180	0,533	1
Kullanma	0,083	0,072	0,748	0,301	2

Kaynaklar

gelmektedir ve turizme dayalı kalkınma çalışmaları, kaynakların korunması ve kaliteli yaşam koşullarının kullanıcılara sunulabilmesi arayışlarında her geçen gün önemini arttırmaktadır. Bu çalışma Kilistra kırsal yerleşmesinde turizm eksenli kalkınma arayışlarında gelişim stratejilerinde öncelikleri sıralamaya olanak sağlaması sebebiyle ve Kilistra için daha önce benzer bir çalışma yapılmamış olmasından dolayı literatüre katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada literatürde yer alan benzer çalışmalardan farklı olarak turizm gelişme alanlarının belirlenmesinde sadece doğal ya da kültürel özelliklerinin sağladığı fayda düzeyine göre değil, aynı zamanda yerleşmenin sosyo-ekonomik özelliklerinin de değerlendirilmeye alınmasındaki öncelikleri ortaya koyması yönüyle de katkı sunmaktadır.

Çalışmada doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik kaynaklar incelenmiştir. Doğal ve kültürel kaynaklar açısından koruma-kullanma stratejisinin benimsenmesi gerektiği tespit edilmiştir. Kilistra'ya ilişkin ulusal ve yerel çalışmalar incelendiğinde de ön plana çıkan stratejinin de koruma-kullanma stratejisi olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik kaynaklar ise turizm gelişimini destekleyecek en zayıf faktör olarak tespit edilmiştir. Kilistra'da turizmin sürdürülebilir kalkınma sağlaması isteniliyorsa yerel halkın katılımının yanı sıra yörenin kalkınma potansiyellerini de harekete geçirecek sosyo-ekonomik gelişim stratejilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyo-ekonomik faktörler, çalışma alanında daha girişimci bir planlama stratejisi geliştirilmesine işaret etmektedir. Doğal ve kültürel kaynakların varlığı önemli bir potansiyel olmasına rağmen, turizm hizmetlerinin diğer unsurları olan altyapı, insan kaynakları gibi faktörlerle tamamlanabilirse eğer eşsiz ve yaratıcı bir turizm deneyimine konu olabilirler. Turizm altyapısı açısından Kilistra'da pek çok eksiklik dikkati çekmektedir. Ulaşım, sağlık, iletişim altyapısındaki eksikliklerin tamamlanması, geleneksel yaşam biçimleriyle özgünleşen el sanatlarının canlandırılarak farklı ekonomik sektörleri canlandırması ve hem yerli halka hem de turistlere hizmet edecek işler ve hizmetlerin ortaya çıkmasına fırsat sunacaktır. Turizm gelişimine ve turistlere çekimser bakan halkın desteklenmesi, planlamaya katılımlarının sağlanarak gelecek faydalardan yararlanabilmesi sağlanması halinde turizm daha çok benimsenecek, bu sayede turizme dayalı kalkınma sağlanabilecektir. Başarılı bir turizm yönetimi sağlayacak olan yerel kurumlar ve yönetimin varlığı, bu amaçla üretilen gelişim senaryolarında etkin işbirliği rolünü üstlenmesi alan için önemli bir potansiyel olarak görülmelidir. Farklı ekonomik sektörler açısından bir varlık göstermeyen Kilistra'da tarımsal üretime dayalı çeşitlenme ve işbirliği olanaklarının iyi analiz edilmesi gereklidir. Altyapı, iş ve hizmetler açısından önemli yatırımların yapılması yerel hizmetlerin ve tesislerin kalitesini artırarak yaşam kalitesini yükseltecektir. Yaşam kalitesinin artması ise kırsal alanların kalkınmasını ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını sağlayacaktır. Bu sayede yöre halkı için sürdürülebilir geçim kaynakları ortaya konularak, yerel fayda oluşturulabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

- Anonim (2007). *Türkiye turizm stratejisi 2023 eylem planı, 2007–2013*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Aritan, H. S. (2010). *Konya Kilistra (Gökyurt) tarihsel yerleşimi mekânsal gelişimi ve koruma önerileri*. Fen Bilimleri Enstitüsü [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Aydın, D. (2007). Contextual values in rural architecture: Kilistra (Gökyurt) settlement/Turkey. *Aj-Qawasmi ve A. Djerbi (yay.) Regional Architecture and Identity in the Age of Globalization*. The Second International Conference of the Center For the Study of Architecture in the Arab Region (CSAAR) Tunisia, CSAAR Press Publications, 1 (pp. 417–432).
- Bahtiyar, B., T., & Dişli, G. (2020). Kilistra antik kenti alan yönetim planı denemesi. *Planlama*, 30(3), 342–360.
- Berk, F. M., & Kaynak, İ. H. (2011). *Turizm sektöründe sürdürülebilir rekabet konsepti dâhilinde Konya'da unutulmuş inanç turizm destinasyonları: Lystra Örneği*. 1 (pp. 360–368). Uluslararası Turizm ve Otelcilik Sempozyumu.
- Bhushan, N., & Rai, K. (2004). *Strategic decision making: Applying the analytic hierarchy process* (p. 172). Springer-Verlag.
- Boran, A., Bozkurt, T., & Yaşar, H. (2014). Ortaçağdan günümüze Konya ili ve güneybatı ilçeleri 2012 yılı yüzey araştırması. 31. içinde A. Özme (ed.) *Araştırma sonuçları toplantısı, 1, 2013–211* (2. Cilt). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bozdağ, A. (2022). Rockfall hazard assessment in a natural and historical site: The case of ancient Kilistra settlement (Konya), Turkey. *Journal of Mountain Science*, 19(1), 151–166. [CrossRef]
- Candia, S., Pirlone, F., & Spadaro, I. (2021). Tourism and rural landscape: Sustainable development and territorial enhancement. In D. La Rosa, R. Privitera (Eds.), *Innovation in Urban and Regional Planning. INPUT 2021. Lecture Notes in Civil Engineering* (vol. 146). Springer. [CrossRef]
- Carneiro, M. J., Lima, J., & Silva, A. L. (2015). Landscape and the rural tourism experience: Identifying key elements, addressing potential, and implications for the future. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(8–9), 1217–1235. [CrossRef]
- Cengiz, G., & Akkuş, Ç. (2012). Kırsal turizm kapsamında yöre halkının kalkındırılması: Erzurum örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 61–74.
- Clark, G., & Chabrel, M. (2007). Measuring integrated rural tourism. *Tourism Geographies*, 9(4), 371–386. [CrossRef]
- Gezici, F., Gül, A. Y., & Alkay, E. (2004). Potential, thresholds and threats of tourism development in Bodrum Peninsula (Turkey). *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 76, 14–24.
- Gülümser, A. A., Baycan-Levent, T., & Nijkamp, P. (2010). Measuring regional creative capacity: A literature review for rural-specific approaches. *European Planning Studies*, 18(4), 545–563. [CrossRef]
- Gündüz, E. (2018). Expectations from cultural heritage and tourism –Kilistra Case. III. Ines education and social science congress. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları*, 266–275.
- Gündüz, E. (2021). Sustainable Tourism Development in Rural Areas and Local People's Attitude: Kilistra Sample, Turkey. *Academic Studies in Architecture, Planning and Design Sciences*, 5–48. Duvar Publishing, ISBN:978-625-7502-74-0.
- Gürbüz, F. G. (2006). *Gökyurt Köyü'nde (Konya) eski Türk inançlarının izleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi].
- Hasse, J. (2003). Tourism and Participatory Geographical Information Systems (PAGIS). Bristol Business School Teaching and Research Review (6), 1–4
- Kaptan Ayhan, Ç., Cengiz Taşlı, T., Özkök, F., & Tatlı, H. (2020). Land use suitability analysis of rural tourism activities: Yenice, Turkey. *Tourism Management*, 76, 103949. [CrossRef]
- Karaman, A., & Aylan, S. (2012). Kilistra antik kenti, Mevcut durumu ve turizm potansiyeli. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu (ss. 507–514).
- Kiper, T., & Arslan, M. (2007). Safranbolu-Yörükköyü tarımsal turizm potansiyelinin kırsal kalkınma açısından değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Forestry*, 8(2), 145–158.

- KKAİP (2017). *Kilistra (Konya-Meram) Kentsel sit 1 ve 3. derece arkeolojik sit alanı koruma amaçlı İmar planı araştırma, analiz, sentez ve değerlendirme raporu*. Modül Planlama.
- Kubickova, M., & Campbell, J. M. (2020). The role of government in agrotourism development: A top-down bottom-up approach. *Current Issues in Tourism*, 23(5), 587–604. [CrossRef]
- Mimiroğlu, İ. (2015). *Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Miskowiak, D. (2004). *Crafting an effective plan for public participation*. The Center for Land Use Education.
- Özelçi Eceral T., & Canan, A. Ö. (2009). Beypazarı nda Turizm Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma. *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol.5, no.2
- Öğdül, H., Kap Yücel, S. D., Öktem Ünsal, B., & Aksümer, G. (2018). Kırsal mekânda yeni düzenleme araçları; köy tasarım şeması, köy tasarım rehberi ve eylem projeleri. *Planlama Dergisi*, 28(1), 52–72.
- Oktaç, B. D., & Tosunlar, M. B. (2014). The two sample of vernacular architecture in Anatolia: Sille and Kilistra (Gökyurt). 7th International Seminar on Vernacular Settlements, Re-assessment of Vernacular Architecture (pp. 555–564). Theory and Practice, Istanbul Technical University.
- Park, S., Jeon, S., Kim, S., & Choi, C. (2011). Prediction and comparison of urban growth by land suitability index mapping using GIS and RS in South Korea. *Landscape and Urban Planning*, 99(2), 104–114. [CrossRef]
- Podovac, M., Đorđević, N., & Milićević, S. (2019). Rural tourism in the function of life quality improvement of rural population on Goč mountain. *Ekonomika Poljoprivrede*, 66(1), 205–220. [CrossRef]
- Saaty, T. L. (1980). *The analytical hierarchy process*. McGraw Hill.
- Sandıkçı, P. (2017). *18.-19. yüzyıl İngiliz seyyahlarına göre Osmanlı kenti (Bursa, Konya, Trabzon)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Sun, Y. (2020). Eco-agricultural economic development strategy based on improving the eco-cultural tourism environment in rural areas along the coast. *Journal of Coastal Research*, 104(sp1)(SI), 648–651. [CrossRef]
- Tapur, T. (2009). Konya ilinde kültür ve inanç turizmi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 473–492.
- Temiz, H. K., & Yenigül, S. (2021). Yaşam kalitesi çalışmalarının kırsal kalkınma ile ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *İdealkent*, 12(34), 1336–1356.
- Timothy, D. J. (1999). Participatory planning A view of tourism in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 26(2), 371–391. [CrossRef]
- Tosun, C. (2005). Stages in the emergence of a participatory tourism development approach in the developing world. *Geoforum*, 36(3), 333–352. [CrossRef]
- Turnock, D. (2002). Ecoregion-based conservation in the Carpathians and the land-use implications. *Land Use Policy*, 19(1), 47–63. [CrossRef]
- URL 1. <https://www.tourmakerturkey.com/kilistra-ancient-city.html>.
- Uslu, A., & Kiper, T. (2006). Effects of tourism on cultural heritage: Awareness of local people in Beypazarı, Ankara. *Journal of Tekirdag Agricultural Faculty*, 3(3), 305–314.
- Weaver, D., Tang, C., & Zhao, Y. (2020). Facilitating sustainable tourism by endogenization: China as exemplar. *Annals of Tourism Research*, 81, 102890. [CrossRef]
- Wilson, S., Fesenmaier, D. R., Fesenmaier, J., & Van Es, J. C. (2001). Factors for success in rural tourism development. *Journal of Travel Research*, 40(2), 132–138. [CrossRef]
- Yavuz, F. (2011). *Katılımcı havza planlaması ve yönetimi: Beyşehir Gölü Havzasında kritik başarı faktörlerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü].